

Устинова Г.Л., Самойлик М.О., аспіранти
Білоцерківський національний аграрний університет

МІНЛИВІСТЬ МАСИ 1000 ЗЕРЕН ГОЛОВНОГО КОЛОСУ В СОРТІВ ПШЕНИЦІ М'ЯКОЇ ОЗИМОЇ РІЗНИХ ГРУП СТИГЛОСТІ

Досліджено особливості прояву і норму реакції, за масою 1000 зерен головного колосу в різних за скоростиглістю сортів пшениці м'якої озимої. Визначені коефіцієнти варіації фенотипової мінливості свідчать про незначне і середнє варіювання маси 1000 зерен. При цьому генотипова мінливість по всіх групах стиглості була незначною. В результаті досліджень виділені сорти пшениці м'якої озимої з високим і стабільним проявом маси 1000 зерен головного колосу.

Ключові слова: пшениця м'яка озима, маса 1000 зерен головного колосу, фенотипова і генотипова мінливість, скоростиглість сортів, коефіцієнт варіації.

Пшениця є однією з найважливіших зернових продовольчих культур світу [1, 2]. В підвищенні і стабілізації урожайності зерна пшениці м'якої озимої, основної зернової продовольчої культури України, вагоме місце належить селекційному вдосконаленню [3].

Маса 1000 зерен, як один з головних елементів структури врожайності пшениці відіграє важливе значення при характеристиці якості насіння, і широко використовується як в практиці, так і в наукових дослідженнях [4, 5, 6].

Формування кількісних ознак і властивостей живих організмів залежить від генотипу і умов навколишнього середовища з яким відбувається його взаємодія. Таким чином, неспадкова мінливість організму це його здатність реагувати на умови зовнішнього середовища, змінюючи фенотип у межах норми реакції визначеної генотипом [7].

Польові дослідження виконувалися у 2017-2020 рр. в умовах дослідного поля навчально виробничого центру Білоцерківського НАУ. Вихідним матеріалом були різні за тривалістю вегетаційного періоду сорти пшениці м'якої озимої, а саме ранньостиглі: Кольчуга; Миронівська рання; Білоцерківська напівкарликова; Знахідка одеська; середньоранні: Чорнява; Золотоколоса; Щедра нива; середньостиглі: Відрада; Антонівка; Миронівська 61; Столична; Єдність; середньопізні: Добірна; Вдала; Пивна.

За мету досліджень ставилось визначення фенотипової і генотипової мінливості за масою 1000 зерен з колосу головного стебла у сортів пшениці м'якої озимої різних груп стиглості.

Дослідженнями встановлено, що у 2017-2020 рр. показники маси 1000 зерен у досліджуваних сортів пшениці м'якої озимої мали значну диференціацію – 28,88-54,78 г. В середньому за чотири роки досліджень маса 1000 зерен в досліджуваних сортів змінювались від 37,03 г (Чорнява) до 49,00 г (Миронівська 61). Відповідно класифікатора СЕВ роду *Triticum L.* [8], в середньому за роки досліджень, малу масу 1000 зерен головного колосу встановлено у сортів Чорнява і Білоцерківська напівкарликова, середню з масою (39,0-42,9 г) –

Єдність, Щедра нива, Пивна, Знахідка одеська, Добірна і масою (43,0-46,9 г) – Кольчуга, Антонівка, Золотоколоса, Вдала, Столична, Відрада. Велику (47,0-50,9 г) масу 1000 зерен формували лише сорти Миронівська рання, Миронівська 61 (табл. 1).

Таблиця 1.

Мінливість за масою 1000 зерен головного колосу в сортів пшениці м'якої озимої

Сорти	Маса 1000 зерен з головного колосу, г					Дисперсія, S^2	Коефіцієнт варіації V, %
	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	середнє за роки		
Ранньостиглі сорти							
Мир. рання	42,03	54,78	48,79	45,55	47,79	29,35	11,34*
Знахідка од.	42,40	44,5	42,70	42,15	42,94	1,14	2,49*
Кольчуга	44,11	47,93	42,42	45,13	44,90	5,34	1,15*
Б.ц. н/к	33,96	44,30	43,77	32,47	38,63	39,44	16,26*
\bar{x} по групі	40,63	47,80	44,42	41,33	43,56	10,76	7,53**
Середньоранні сорти							
Золотоколоса	42,64	42,90	44,17	48,06	44,44	6,26	5,63*
Чорнява	28,88	40,82	40,76	37,66	37,03	31,70	15,20*
Щедра нива	38,11	41,53	41,16	41,45	40,56	2,70	4,05*
Лісова пісня	46,60	46,12	47,64	40,48	45,21	10,35	7,16*
\bar{x} по групі	39,06	42,84	43,43	41,91	41,81	3,75	4,63**
Середньостиглі сорти							
Антонівка	42,61	45,21	43,01	48,26	44,77	6,71	5,79*
Відрада	41,73	50,54	49,07	44,28	46,41	16,86	8,85*
Мир. 61	42,70	50,93	52,74	49,62	49,00	19,26	8,96*
Єдність	30,37	40,48	42,93	42,78	39,14	35,44	15,21*
Столична	41,65	49,43	44,77	47,20	45,76	11,14	7,29*
\bar{x} по групі	39,81	47,32	46,50	46,43	45,02	12,20	7,76**
Середньопізні сорти							
Вдала	43,69	44,49	46,10	45,60	44,97	1,18	2,42*
Добірна	42,03	42,48	46,86	37,72	42,27	13,96	8,84*
Пивна	33,14	38,16	51,22	40,48	40,75	58,10	18,71*
\bar{x} по групі	39,62	41,71	48,06	41,27	42,66	13,75	8,69**

Примітка * – фенотипові (індивідуальні) коефіцієнти варіації, ** – генотипові (міжсортів) коефіцієнти варіації.

Встановлено, що за фенотиповою мінливістю маси 1000 зерна з головного колосу досліджувані сорти значно різнилися. Найбільш стабільним проявом, в роки досліджень, характеризувалися сорти: Кольчуга (V=1,15 %); Вдала (V=2,42 %); Знахідка одеська (V=2,49 %); Щедра нива (V=4,05 %); Золотоколоса (V=5,63 %); Антонівка (V=5,79 %); Лісова пісня (V=7,16 %); Столична (V=7,29 %); Добірна (V=8,84 %); Відрада (V=8,85 %); Миронівська 61 (V=8,96 %). Середній коефіцієнт варіації (11,34-18,71 %) відмічений у сортів Миронівська рання, Чорнява, Єдність, Білоцерківська напівкарликова і Пивна.

За роки досліджень найвищий середній показник маси 1000 зерен головного колосу по групах стиглості формували середньостиглі (45,02 г) і ранньостиглі

сортів (43,56 г). У середньоранніх і середньопізніх сортів середньогрупові показники маси 1000 зерен становили 41,81 г і 42,66 г відповідно.

Генотипова (міжсортівна) мінливість маси 1000 зерен з головного колосу сортів пшениці м'якої озимої різних груп стиглості мали значні відмінності. Найменша генотипова мінливість ($V=4,63\%$) встановлена в середньоранніх сортів за найменшого середньогрупового показника маси 1000 зерен.

Ранньостиглі і середньостиглі сорти характеризувались генотиповою мінливістю на рівні 7,53 % і 7,76 % відповідно. У групі середньопізніх сортів генотипова мінливість була найвищою і склала – 8,69 %.

Експериментальними даними встановлено, що маса 1000 зерен головного колосу характеризується незначною і середньою фенотиповою мінливістю та незначною генотиповою мінливістю. В результаті проведених досліджень нами виділені сорти пшениці м'якої озимої, які формували високі показники маси 1000 зерен і мали стабільний їх прояв, а саме: ранньостиглі – Миронівська рання, Кольчуга; середньоранні – Золотоколоса, Лісова пісня; середньостиглі – Миронівська 61, Відрада, Антонівка, Столична і середньопізній Вдала.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Farooq M.U., Cheema A.A., Ishaq I., Zhu, J. Correlation and genetic component studies for peduncle length affecting grain yield in wheat. *Int J Adv Appl Sci*, 2018. № 5, pp. 67-75.

2. Бурденюк-Тарасевич Л.А., Лозінський М. В. Принципи підбору пар для гібридизації в селекції озимої пшениці *T. aestivum* L. на адаптивність до умов довкілля. Фактори експериментальної еволюції організмів, 2015. №16, С. 92-96.

3. Лозінський М.В. Адаптивність селекційних номерів пшениці озимої, отриманих від схрещування різних екотипів, за кількістю колосків в головному колосі. *Агробіологія: збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр. ун-т. Біла Церква*, 2018. № 1 (138), С. 233-243.

4. Лозінський М.В. Особливості успадкування господарсько цінних ознак та добір у популяціях пізніх поколінь мутантно-сортівних гібридів озимої пшениці: Автореф. дис. ... кандидата с.-г. наук: 06.01.05. Одеса, 2005. 20 с.

5. Лозінська Т. П., Федорук Ю. В., Ображій С. В. Оцінка сортів пшениці ярої за елементами продуктивності в умовах Лісостепу України // *Агробіологія*. 2018. №. 2, С. 40-46.

6. Орлюк А.П. Генетика пшениці з оновами селекції: [Монографія]. – Херсон: Айлант, 2012. 436 с.

7. Лозінський М.В., Устинова Г.Л., Філіцька О.О. Фенотипова і генотипова мінливість маси зерна основного колосу у різних за скоростиглістю сортів пшениці м'якої озимої // *Аграрна освіта та наука: досягнення та роль, фактори росту «Інноваційні технології в агрономії, землеустрої, лісовому та садово-парковому господарстві»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Біла Церква. 2020, С. 17-19

8. Широкий унифицированный классификатор СЭВ рода *Triticum L* / А.А. Филатенко, И.П. Шитова: под. ред. В.А. Корнейчук. – Л.: ВИР. 1989, 44 с.